

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

КНЯЖА ДОБА

князь Володимир і княгиня Ольга

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

7-а кл.

Опрацювала Марія Кіцюк

УКРАЇНА - загальні відомості

1. Україна - це країна **на сході Європи**, де здавен-давна жив і даліше живе наш український нарід. Україна лежить на північ від Чорного моря і на схід від гір Карпат і належить до найбільших країн в світі.
2. Україна має таких сусідів: на заході – **Польща, Словаччина, Мадярщина, Румунія, Молдова**; на півночі – **Білорусія** і на сході – **Росія**. На півдні України - **Чорне море й Озівське море**.

3. Україна має давню культуру, яка існує вже тисячі років. В давні часи (яких тисячу років тому) в Україні була сильна держава, яка називалася **Київська Русь** і якою правили **князі**. Пізніше (16– 18 ст.) була **Козацька держава**, якою

правили **гетьмани**. В той час козаки й козацьке військо боронили Україну. В 20-ому столітті, в часі Першої світової війни, була **Українська Народня Республіка**, але вороги знову поневолили Україну. В часі Другої світової війни, у Львові 30-го червня 1941-го року, українці проголосили **Відновлення Української Держави**, а в 1942-ому році зорганізували **Українську Повстанську Армію – УПА**, яка боролася з ворогами України, особливо німцями й большевиками. Україна знову проголосила **самостійність 24-го серпня 1991-го року**.

4. Україна є багата країна. Через територію України з півночі до Чорного моря протікає три великі ріки – Дніпро, Південний Буг, Дністер, які забезпечують Україну великою кількістю води. Земля в Україні є дуже урожайна (**чорнозем**) і має **багато природних скарбів** (natural resources), головно залізо й вугілля.
5. Україна має приблизно 47 мільйонів людей і належить до найбільших народів Європи. Багато українців (коло 20 мільйонів) живе поза Україною – в Америці, Європі й Австралії, а також в Росії, на Сибірі, в Азії.

ГЕРБ УКРАЇНИ

Герб – це знак держави. Кожна держава має свій герб і ставить його на державних документах і грошах. Український національний герб це **тризуб** (він має три кінці – три зуби). Це дуже старий знак-герб, ще з часів київського князя Володимира Великого, який був князем України тисячу років тому. Колір тризуба є золотий (жовтий), а тло (background), на яким приміщуємо тризуб, є синє/блакитне.

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР

1. Український національний прапор є **синьо-жовтий** (синій колір є вгорі, а жовтий внизу). Національний прапор є дорогий для кожного народу і кожний українець повинен шанувати український прапор. Коли прапор вивішується, або здіймається, треба стояти на струнко.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН (anthem)

1. Державні або національні гимни є в усіх народів світу. Українці мають свій національний гимн **“Ще не вмерла”**. Слова цього гимну написав український поет Павло Чубинський (зі східних земель України), а музику до нього написав священник, отець Михайло Вербицький (з Галичини). Скоро цей гимн поширився по всіх землях України і його почали співати на різних національних святах. Хоч минуло вже майже 150 років з того часу, цей гимн ми співаємо і тепер під час національних свят. Коли співають національний гимн, треба стояти на струнко. Слова українського національного гимну є такі:

Ще не вмерла України
Ні слава, ні воля,
Ще нам, браття українці,
Усміхнеться доля.

Станем, браття, всі за волю,
Від Сяну до Дону,
В ріднім краю панувати
Не дамо нікому.

Згинуть наші вороженьки,
Як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття,
У своїй сторонці.

Чорне море ще всміхнеться,
І Дніпро зрадіє,
Ще на нашій Україні
Доленька доспіє.

Душу й тіло ми положим
За нашу свободу,
Та й покажем що ми, браття,
Козацького роду.

ІСТОРІЯ - РАННЯ ДОБА

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА

1. **Трипільська культура** появилася в Україні в добі неоліту (нова кам'яна доба), приблизно 7,000 років тому і тривала приблизно від 5000 – 1800 років до Христа, то значить, що українська культура є одна з найстарших у світі. Люди появилися в Україні дуже давно, в половині льодової доби (ice age). Ми можемо бути горді, що Україна має історію, що триває вже кілька тисяч років.

2. Назва Трипільська культура походить від села **Трипілля, на Київщині**. На початку 20-ого століття там знайшли перші сліди (знахідки) цієї культури. Трипільська культура була поширена на території України між Дніпром і Карпатами.
2. В той час в Україні люди займалися **хліборобством** (farming) і мали вже **постійні оселі** (permanent settlements). У період існування трипільської культури велике значення мало те, що люди почали вживати дерев'яний плуг (plough). Людям стало легше займатися хліборобством. Існував матріархат, то значить, що головою родини була мати. Люди вірили в позагробове життя.
3. **Трипільська кераміка**, яку люди виробляли в той час в Україні є дуже гарна. Вази й горщики виробляли з глини (clay), прикрашували спіральними

орнаментами і малювали чорною, білою і темно-червоною краскою. Все це показує, що вже в той час ми мали високу культуру.

АНТИ

1. Анти – це були нащадки (descendants) трипільців і жили на українській етнічній території. Ми знаємо про антив з археологічних розкопок. Про антив писали також грецькі письменники.
2. Анти мали своїх князів і створили свою державу, яка тривала більше як 200 років (375р.- 602р.) Це була **перша українська і перша слов'янська держава**. Князі керували державою, але у важких справах скликали віче (public meeting), то значить, скликали людей на нараду. Це є дуже важливе, бо показує, що вже в ті часи в Україні була до певної міри демократія.

Питання:

1. Від чого пішла назва Трипільської культури?
2. Де і коли знайдено сліди Трипільської культури?
3. Чим займалися трипільці?
4. Що ви знаєте про трипільську кераміку?
5. Хто це були анти і що вони зорганізували?

ЖИТТЯ СЛОВ'ЯН

1. Наші предки (ancestors) - були слов'яни. З літописів знаємо, що в Україні жили різні слов'янські племена (tribes). В ті часи наші предки жили в лісах, в північній частині України. Пізніше з лісових земель слов'яни почали переходити на південь, у степи. Але в степах кочували азійські орди (nomadic tribes), які нападали на наших людей і нищили їх надбання (possessions).

2. **Київ** - над рікою Дніпро коло Києва жили **поляни**. Поляни це було слов'янське плем'я (tribe). Їх столицею був город (місто) **Київ**. Київ лежить над Дніпром. Це найстарше українське місто. Поляни зорганізували велику Київську державу, що називалася **Київська Русь**. Русь – це стара назва української держави. Столиця українських князів була в Києві.
3. **Торгові шляхи** - Київ стояв на тому місці, де сходилися торгові шляхи (trade routes). З півночі на південь ішов водний шлях (water route) рікою Дніпром. Купці (traders) і княже військо плили Дніпром у Чорне море до Греції і там вели торгівлю. Зі сходу й заходу ішли торговельні шляхи землею.
4. В Україні жили різні слов'янські племена. Ми це знаємо з літописів (chronicles). **Поляни** – жили коло Києва, **деревляни** - над рікою Прип'ять, **дуліби** - на Волині, **білі хорвати** - під Карпатами, **сіверяни** – над рікою Десна, **тиверці** - над рікою Дністер, **уличі** – над Богом.

5. **Племена** - щоб було безпечніше, слов'яни жили родами (extended families) і племенами (tribes). Головою роду був найстарший чоловік і всі мусіли його слухати. Спочатку слов'яни жили переважно з ловецтва (hunting), а пізніше почали займатися хліборобством (farming). Кожне плем'я мало свого князя. Важливі справи старшина племені вирішувала на раді (meeting). Така рада називалася **віче**.

ВІРА СЛОВ'ЯН

1. Слов'янські племена, що заселяли українські землі були поганями. Вони не вірили в одного Бога. Вони вірили, що є багато богів і що сили природи (сонце, грім, вітер, вогонь) - це боги, що керують світом.
Перун - бог грому і блискавки, **Дажбог** - бог сонця, **Сварог** - бог вогню, **Велес/Волос** - бог звірят/худоби, **Стрибог** - бог вітру
2. Слов'яни вірили також в різних духів. Вони вірили, що увесь світ навколо них був наповнений духами. **Домовики** - жили в хатах, **лісовики** - в лісі а **водяники й русалки** - у воді.
Слов'яни думали, що деякі боги та духи є добрі й допомагають людям, а деякі є злі та шкодять людям. Наші предки не будували церкви своїм богам, а молилися серед природи. Щоб добути собі прихильність богів, вони приносили жертви з напитків, страви (food), тварин (звірят).
3. Слов'яни мали різні свята: **свято веснянок** - на весні, **свято Купала** - в літі, **свято коляди** - в зимі.
4. Вони святкували у різні пори року, щоб задоволити добрі надприродні сили і відігнати від себе злі сили. Після того, як Україна прийняла християнство, наш нарід зберіг багато давніх звичаїв і включив їх до звичаїв християнських свят, наприклад, на Різдво й Великдень.

Питання:

1. Звідки ми знаємо, що діялося в Україні в давні часи?
2. Які слов'янські племена жили в Україні і де вони жили?
3. Яка була віра слов'ян і які свята вони мали?
4. Чому Київ став багатим містом?

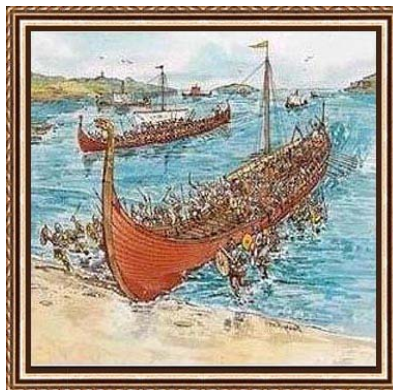
КНЯЖА ДОБА - КИЇВСЬКА РУСЬ

ПОЧАТКИ КИЄВА

1. **Київська Русь** - назва Русь це стара назва України зі столицею в Києві над Дніпром, де в той час жили поляни. Пізніше “руськими” почали називати себе москалі, а наш народ почав називати себе українцями, а землю свою Україною. **Літописи** (chronicles) –монахи (monks) писали про те, що діялося в той час і тому ми знаємо про князів і події за княжих часів. Це були перші історичні твори. Літописи писали протягом трста років - від хрещення України в 988-ому році до 1292 року. Коли один монах-літописець помер, то інший монах продовжував писати.
2. **Початки Києва** - про початки Києва були різні перекази (легенди). Один переказ розповідає, що Київ заснували три брати – Кий, Щек і Хорив – і їхня сестра Либедь. Назва Київ походить від імени найстаршого брата, який називався Кий. У Києві є гори, що зветься Щекавиця і Хоривиця, та невеличка річка Либедь. Київ стояв на тому місці, де сходилися торгові шляхи (trade routes) з півночі на південь (“з варягів у греки”) і зі заходу на схід і став великим і багатим містом. Завдяки торгівлі Київ став найбільшим і найславнішим містом в східній Європі.

ПЕРШІ КНЯЗІ

Аскольд і Дир - У 862-му році прибули до Києва зі Скандинавії (Scandinavia) варяги (Vikings) під проводом своїх князів Аскольда і Дири.

Це були перші князі про які згадує літопис, але про них ми не знаємо багато. Знаємо, що в Києві є так звана Аскольдова могила, де похований князь Аскольд.

Князь Олег Віщий

1. Князь Олег був князем перед і після 900 року. Він перший київський князь про якого ми знаємо докладніше. Князь Олег був **варяг** і його військо складалося з варягів, які прийшли в Україну зі Скандинавії.
2. **Договір з греками** - князь Олег хотів зробити Україну великою торговельною державою, але греки хотіли затримати всю торгівлю в своїх руках. Він пішов походом на **Царгород** (столиця Греції в той час). Князь Олег вирушив на двох тисячах човнів – а в кожному човні було по 100 вояків. Він окружив місто Царгород від моря і також від суші (дав колеса на кораблі), здобув місто і підписав умову в 911-ому році, яка була дуже добра для українських купців. Українські купці могли тепер вільно вести торгівлю в Греції.
3. **Смерть князя Олега** - про смерть князя Олега є дуже гарний переказ (легенда) в літописі. Один ворожбит (fortune teller) сказав князеві, що він помре від свого улюбленого коня, тому князь більше не їздив на цьому коні, а віддав його, щоб ним хтось піклувався. Кінь помер і князь Олег хотів побачити його кості, але там була гадюка, яка його вкусила і князь Олег помер. Так сповнилася ворожба. За його мудрість, князя Олега назвали Віщим (такий, що все знає).

Князь Ігор

1. **Князь Ігор** став київським князем після смерті князя Олега. Він ходив походом на Грецію, але похід не вдався.
2. **Деревляни** – це було слов'янське плем'я. Вони жили в лісах на північ від Києва над рікою Прип'ять. Князь Ігор хотів приєднати деревлян до Київської держави, але деревляни його вбили – прив'язали до двох дерев і роздерли.

Княгиня Ольга

1. Княгиня Ольга керувала Київською державою більше як тисячу років тому. Це була **жінка князя Ігоря**. Вона правила державою, коли деревляни вбили її чоловіка, князя Ігоря, а їхній син Святослав був ще малим хлопцем.
2. Княгиня Ольга **покарала деревлян** за це, що вони вбили князя Ігоря. Вона наказала, щоб деревляни дали їй по два голуби від кожної хати. Деревляни

були раді, що вона так мало від них хоче. Тоді княгиня Ольга наказала прив'язати запалену гілку кожному голубові і пустити на волю. Голуби полетіли до своїх хат і так згоріли оселі деревлян. В цей спосіб княгиня Ольга приєднала землю деревлян до Київської держави.

3. У літописах написано, що княгиня Ольга була вродлива, хитра і мудра. Вона **правила державою дуже розумно** і дбала, щоб був порядок у державі. Княгиня Ольга впровадила перші реформи, де було подано правила, як збирати данину (collect taxes), а також правила, де можна було полювати (go hunting).
4. Княгиня Ольга їздила до Греції у гості до грецького царя і там **прийняла християнську віру**. Про її подорож до Греції є гарний переказ/легенда. Переказ оповідає, що Ольга поїхала в грецьку столицю Царгород, щоб ще краще пізнати християнство. Грецький цар прийняв Ольгу з великою пошаною. Він розмовляв з нею про всякі справи й дивувався з її мудрости. Врешті, просив її, щоб стала його жінкою. Ольга відповіла йому, що вона поганка і мусить наперед охреститися. Вона просила грецького царя бути їй хрещеним батьком. Цар згодився і грецький патріярх охрестив Ольгу. Тоді цар знову просив, щоб вона з ним одружилася, але Ольга пригадала йому, що християнський закон не дозволяє одружуватися з хрещеним батьком. Цар подивився на неї і сказав:

- Перехитрила ти мене, Ольго!

Княгиня Ольга була перша з княжого роду, що прийняла Христову віру. Українська церква проголосила її святою.

Князь Святослав Завойовник (960-972)

1. Князь Святослав Завойовник був сином князя Ігоря і княгині Ольги. Він любив воювати і часто ходив у походи. Вояки дуже його любили, бо він жив так просто, як і вони, хоч він був князем. Перед битвою казав ворогам, **“Готуйтеся, іду на вас!”**

2. Князь Святослав не жив довго. **Його вбили печеніги**, коли він вертався з походу до Києва. Печеніги – це були кочовики (nomads), які прийшли в українські степи з Азії і постійно нападали на Україну.

Значення перших князів

Значення перших князів для України було дуже велике. Перші князі Київської держави з'єднали слов'янські племена в один український нарід, організували сильне військо, флоту, торгівлю. Завдяки першим князям, Україна здобула собі славу і набрала великого значення в світі.

Питання:

1. Хто це були варяги і звідки вони прийшли в Україну?
2. Що найважливіше зробив князь Олег для Київської держави?
3. Яке плем'я убило князя Ігоря?
4. Хто князував у Києві після смерти князя Ігоря?
5. Хто з князів першим прийняв християнство і де це було?
6. Чим уславився Святослав Завойовник? Хто і де його убив?
7. Які були заслуги наших перших князів?

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ (980-1115)

1. **Князь Володимир Великий** був сином князя Святослава. Княгиня Ольга була його бабуся. Він був князем 35 років і за той час зробив багато доброго для України. Київська Русь стала великою і могутньою (сильною) державою. Коли він і потім його син Ярослав Мудрий були князями (разом 70 років), Україна була найсильнішою державою за всі часи свого існування. Князь Володимир помер в 1015-ому році. За це, що він зробив багато для України, його назвали “**Великий**”, а українська церква називає його **святим** тому, що він охрестив Україну.

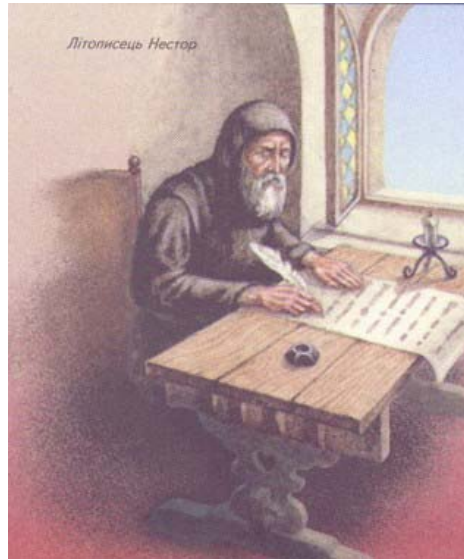
2. **Червенські городи** – князь Володимир **прилучив західні землі України (Галичина, Волинь, Холмщина) до Київської держави**. Щоб боронити українські землі від ворогів, він наказав будувати оборонні вали й твердині (fortresses) на кордонах держави. На Волині збудував нове місто, яке назвали Володимир. Так **князь Володимир злучив всі українські землі в одній Київській державі**.
3. **Боротьба з печенігами** – Володимир Великий довгі роки вів боротьбу з печенігами. Печеніги – це були кочовики (nomads), які прийшли в Україну з Азії і нападали на Україну. Вони вбили князя Святослава, батька князя Володимира, коли він вертався з походу до Києва. Щоб боронити Україну від печенігів, князь Володимир будував городи (міста), твердині (fortresses) і високі вали (walls), щоб люди мали, де ховатися, коли на них нападали печеніги.
4. **Похід на Корсунь** – князь Володимир хотів взяти собі за жінку сестру грецьких царів, Анну, але грецькі царі були горді і не хотіли погодитися на це, щоб грецька царівна стала жінкою володаря з поганського роду, що княжив у

невідомій країні. Щоб примусити грецьких царів віддати Анну йому за жінку, князь Володимир пішов походом на Крим і напав на місто Корсунь. Це місто належало грецьким царям. В Корсуні жив один український купець. Він повідомив князя Володимира, що вода до міста іде підземними водопроводами. Він це зробив в той спосіб, що написав записку, прив'язав її до стріли і вистрілив стрілу в табір, де було княже військо. Володимир наказав знайти водопроводи й затримати воду. Корсунь лишився без води і тому мусів піддатися (surrender). Грецькі царі рішили віддати Володимирові свою сестру за жінку. Князь Володимир охрестився в Корсуні та одружився з царівною Анною. Тоді він повернувся до Києва і наказав хрестити народ.

5. **Хрещення України** – в Україні християни вже були з давніх часів. Переказ оповідає, що апостол Андрій проповідував віру на Київських горах і благословив це місце, де пізніше був збудований Київ. За князя Ігоря вже була в Києві церква св. Іллі, а княгиня Ольга перша з княжого роду прийняла християнство.

- Хрещення України - це було найважливіше, що зробив князь Володимир Великий. В 988-ому році Володимир Великий прийняв християнство з **Греції**. Греція була тоді найбільш культурною державою в світі і мала давню тисячолітню культуру. Через близькі зв'язки з Грецією, Київська Русь могла швидко розвиватися.
- Володимир Великий почав будувати **церкви** в Києві та інших містах України. Найбільша церква, яку він збудував, це була **Десятинна** церква в Києві. Її назвали “десятинна” тому, що на цю церкву князь Володимир віддавав одну десяту частину свого майна/приходу (one tenth of his income). Пізніше в цій церкві поховано князя Володимира і його дружину – грецьку царівну Анну. В 1240-ому році коли татари захопили Київ, багато людей заховалось в Десятинній церкві, на даху і на хорах. Через тягар, церква завалилась і багато людей там згнуло.
- Від того часу, як Україна прийняла християнство, почала ширитися в Україні **наука й освіта** (education) Тоді заснували перші школи при церквах і монахи почали вчити дітей письма. **Монахи почали також писати**

літописи (chronicles), в яких описували, що діялося в Україні в той час. Найславніший літописець **був монах Нестор**. Він написав історію України від самих початків до того часу, коли він жив.

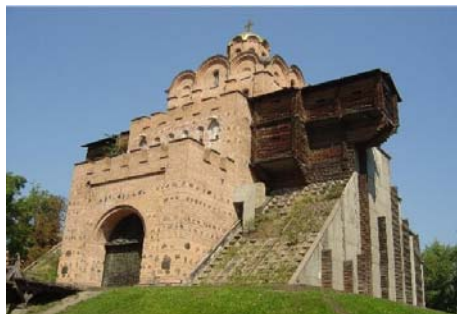
6. **Перші гроші** - в той час коли князем був Володимир Великий, почали виробляти перші українські гроші. На цих грошах був образ князя Володимира, а на другій стороні був **тризуб**, який пізніше став гербом української держави.
7. **Останні роки** – останні роки князювання Володимира Великого були спокійні. В Україні був порядок і панував мир. Князь жив у згоді з усіма сусідами і ніхто не вів з ним війни. Люди були щасливі й задоволені. Князь опікувався бідними людьми й допомагав всім, хто потребував помочі. Володимир Великий помер в 1015-ому році. Його похоронили в Десятинній церкві.

Питання:

1. Як довго Володимир Великий був князем?
2. Які землі він прилучив до Київської держави?
3. Хто в цей час нападав на Україну з Азії і як князь Володимир боронив Київську державу?
4. Коли і звідки Володимир Великий прийняв християнство?
5. Що принесло християнство Україні?
6. Чому історія назвала його “великим”?
7. Чому церква проголосила князя Володимира і княгиню Ольгу святими?

КНЯЗЬ ЯРОСЛАВ МУДРИЙ (1019 – 1054)

1. **Князь Ярослав Мудрий** був князем Київської держави 35 років (після смерти свого батька Володимира Великого) і помер у 1054-ому році. Князь Ярослав старався жити в мирі, щоб в Україні був лад і добробут.
2. **Червенські городи** - князь Ярослав Мудрий відібрав від поляків Червенські городи (західні землі України). Щоб забезпечити Україну від ворогів, князь **побудував багато твердинь**. Над рікою Сян він збудував **місто** і сильно його укріпив. Це місто назвали ім'ям князя - **Ярослав**. Це місто належить тепер до Польщі.
3. **Печеніги** – прийшли в Україну з Азії і нападали на Україну на протязі довгих років. Вони вбили князя Святослава, коли він вертався з походу в Київ. Князь Володимир воював з печенігами і будував міста й укріплення, щоб боронити Україну перед ними. Князь Ярослав остаточно (finally) побив орду печенігів і вони вже більше не нападали на Україну, але по смерті Ярослава Мудрого на Україну прийшла нова орда з Азії. Це були половці, які нападали на Україну й нищили Україну понад 150 років.
4. **Київ** - Ярослав Мудрий дбав найбільше про свою столицю Київ. Київ ставав щораз більшим містом і князь Ярослав збудував нову частину міста.
  - Довкола міста збудували вали, а до міста можна було дістатися з трьох сторін, через укріплені ворота (fortified gates). Найславніші ворота – це були **Золоті ворота** – над ними збудували невелику церкву. Золоті ворота відновили і їх можна бачити в Києві і тепер.

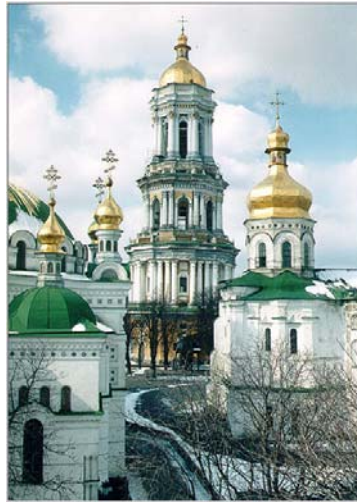

- Ярослав Мудрий побудував багато церков, а при церквах заснував **школи й бібліотеки**. Найславніша церква - це **собор св. Софії**. Ця церква має дев'ять бань і є прикрашена чудовими іконами, малюнками, мозаїкою і фресками.

При церкві св. Софії було засновано першу бібліотеку в Україні. В Софійському соборі похований князь Ярослав Мудрий. Собор св. Софії – це чудова пам'ятка з княжих часів.

- **Печерська лавра** - в той час збудували також монастир, який стоїть і до сьогодні. Цей монастир називається Печерська лавра. В цьому монастирі жили монахи. Вони писали літописи і переписували книжки, бо в той час не вміли ще друкувати. Найбільше знаний монах називався **Нестор**. Він почав писати літопис (chronicles) про події, що відбувались в Україні від найдавніших часів аж до часів князя Ярослава. По смерті Нестора, літопис продовжували писати інші монахи.

5. **Руська Правда** – Ярослав Мудрий наказав списати українські закони (laws) в одну книгу. Перед тим закони не були записані і як хтось провинився, то суддя (judge) давав таку кару, яку хотів. Книжка, де були списані закони називалася **Руська Правда**. Людей карали грішми, могли їх вигнати з Київської Русі, але не було кари смерті. Пізніше інші князі доповнювали цей збірник новими законами.
6. **Зв'язки з Європою** – Україна була в той час сильною державою й інші держави Європи хотіли жити в згоді з князем Ярославом. Князь Ярослав одружив (married) своїх дітей з королями і королівнами різних держав Європи. Донька князя Ярослава Анна одружилася з французьким королем Генриком II, а коли він помер, вона правила державою.

7. **Смерть Ярослава Мудрого і поділ Київської держави.** Князь Ярослав Мудрий помер в 1054-ому році, коли мав 76 років. Він похований у церкві св. Софії. **Перед смертю він поділив Київську державу між своїми синами.**

КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА ПО СМЕРТИ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

1. В Київській Русі не було закону хто має бути наступним князем, коли князь помре. Всі сини мали однакове право. Тому вони **вели війни між собою**, бо кожний з них хотів бути князем. Ярослав Мудрий думав, що коли він поділить державу між своїми синами і кожний з них буде мати своє князівство, тоді вони не будуть сваритися. Найстарший син мав бути князем у Києві, а інші князі мали його слухати. Але цей поділ дуже пошкодив українській державі і Київська Русь почала занепадати. Кожний князь дбав тільки про своє князівство, а не про цілу країну. Князі далі вели війни між собою, бо кожний з них хотів бути київським князем.
2. По смерті Ярослава Мудрого на Україну почав нападати новий ворог. Це були **половці**. Вони прийшли з Азії й нищили Україну через довгі роки. З ними князі мусіли постійно провадити війни.

Питання:

1. Якою була Київська Русь за часів Ярослава Мудрого? Які славні будівлі, які стоять і до сьогодні, були збудовані за часів Ярослава Мудрого?
2. Яких кочовиків побив Ярослав Мудрий і які кочовики почали нападати на Київську Русь після його смерті?
3. Що це є Руська Правда і чому вона була важлива?
4. Чому називають князя Ярослава тестем (father-in-law) Європи?
5. Коли і чому поділив Київську державу князь Ярослав? Які це мало наслідки?

КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР МОНОМАХ

1. **Володимир Мономах** - був **останній визначний князь** Київської держави. Він князував 12 років і помер у 1125-ому році. Його поховали в церкві св. Софії в Києві.. Він був добрий і справедливий князь і дбав про добро цілої держави.

2. Під проводом свого батька, ще з малих літ брав він участь у воєнних походах і вчився правити державою. Багато разів ходив походом на половців, жив цілі тижні в степах і привик до небезпеки (danger) й невигод (lack of comfort). Він об'їхав цілу державу від Чорного моря на півдні до Балтійського моря на півночі. Як став князем, старався сам усе доглянути. Вставав перед сходом сонця, сам відбував суд та пильно уважав, щоб бояри не кривдили бідних.
3. Князь Мономах дуже **любив лови** (hunting) і часто ходив на полювання (hunting). Він мав багато пригод і пережив різні небезпеки. Він вславився також в боротьбі з **половцями**. Половці щороку нападали на наші села, палили хати, забирали худобу й коні і брали в полон людей, щоб з них зробити невільників. Князь Мономах відігнав половців далеко в степах і взяв у полон багато половців. Український народ славив його за те, що він боронив Україну.
4. Щоб і синів своїх навчити, як жити й працювати для добра свого народу, князь Володимир Мономах написав **Поучення дітям**. У цій творі він описав своє життя та різні пригоди, які він мав під час ловів і під час війни з половцями. Він навчав своїх синів, як бути добрими людьми і добрими князями. Він навчав їх бути справедливими, шанувати священників, старших людей і гостей, помагати бідним, особливо вдовам і сиротам, не карати нікого смертю, не робити нікому кривду, любити свою жінку, але не давати їй влади над собою.
5. Князь Володимир Мономах підтримував **зв'язки** (contacts) з **Європою**. Його жінка була з Англії, а його внук був королем Данії (Denmark). Київська держава вперше зробила наш народ самостійним і сильним та славним на всю Європу.

Питання:

1. Що сталося після смерти Ярослава Мудрого?
2. Хто це були половці і звідки вони прийшли? Хто з ними провадив війну? В якому літературному творі пишеться про битву з половцями?
3. Які зв'язки мав князь Мономах зі західною Європою?
4. Що це таке "Поучення дітям"? Що оповідає і що навчає?

ЗАНЕПАД КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Після смерти Ярослава Мудрого в 1054-ому році, Київська Русь почала занепадати. Князь **Володимир Мономах (1113-1125)** був останнім могутнім князем України. На занепад Київської держави були дві головні причини:

1. **Поділ України** - Як ми вже знаємо, в княжій державі не було точного закону хто має бути князем. Коли помер князь, то всі його сини мали право бути князем. Тому вони постійно вели між собою війну. Перед смертю **Ярослав Мудрий поділив Київську державу на шість частин** і розділив між синами. Він думав, що коли кожний буде мати свою частину, то не будуть сваритися між собою. Найстарший син мав бути князем у Києві, а інші брати мали його слухати. Але князі далі вели війни між собою. З того користали вороги і це дуже ослабило Київську Русь.
2. **Напади кочовиків (nomads) з Азії** - на Україну постійно нападали степові **орди (hordes, bands)**, які приходили з Азії. Їм легко було це робити, бо Україна не мала добрих природних границь (гори, великі ріки), які могли б нас охороняти. Зі сходу простягалися великі степи, а в тих степах проживали кочовики (різні орди, що мандрували з місця на місце). З ними Київська держава вела постійну боротьбу та боронила українські землі. Тим самим Київська Русь боронила своїх сусідів і цілу Європу. Через постійні війни Україна ставала щораз слабша, а в той час наші сусіди ставали щораз сильніші.
  - **Печеніги** - прийшли в Україну з Азії і нападали на українські поселення (settlements). Вони нападали на Україну ще в той час, коли князем був Ігор. Вони вбили князя Святослава, коли він вертався з походу до Києва. Князь Володимир Великий постійно боронив Україну від печенігів і будував міста й оборонні вали (fortifications). Князь Ярослав також провадив з ними війну. Він розбив орду печенігів і вони більше не нападали на Україну.
  - **Половці** - по смерті Ярослава Мудрого на Україну почали нападати половці. Половці також прийшли з Азії. Вони нападали на Україну й нищили Україну через яких 150 років. Щороку нападали вони на наші села, грабували все, забирали худобу (cattle), коней, а також забирали людей у неволю. Через напади половців дуже занепадала торгівля (commerce, trade), бо

половці не давали нічого везти Дніпром і степами до Чорного моря. Люди стали бідні, а князь не мав грошей, щоб утримувати військо й охороняти державу. Про боротьбу князів з половцями складено прегарну поему **Слово про похід Ігоря**.

- **З'їзд у Любечі** - через постійні напади кочовиків з Азії на Україну і через сварки й боротьбу князів між собою, Київська Русь почала дуже занепадати. Щоб рятувати державу, деякі князі (так як Володимир Мономах) скликали з'їзд усіх князів у місті Любечі під Києвом 1097-го року. Князі постановили не вести більше війни між собою, а жити в згоді й приязні. Всі князі обіцяли виступити спільно проти половців. Але згода не тривала довго. Кожний князь робив так, щоб було добре його князівству і не дивився на те, чи то буде корисне для всієї України.
- **Початки Москви і напад Андрія Боголюбського на Київ**. На півночі від України почало зростати московське князівство. В 1169-ому році князь Андрій Боголюбський з великим військом напав на Київ. Він знищив і пограбував Київ. З Десятинної церкви, св. Софії і з монастирів забрали ікони, дорогі ризи, церковні книги й дзвони та вивезли до Московщини.
- **Татари** – це були кочовики з Азії, які прийшли в Україну в 13-ому столітті й знищили Київ до останку. Вони оточили (surrounded) Київ і взимку по льоду перейшли Дніпро. Хоч кияни завзято боронилися, татари пробили оборонні мури Києва і здобули Київ. Багато людей, особливо жінок і дітей, сховалося у Десятинній церкві і там вони загинули. Славна Київська держава перестала існувати. Це сталося 1240-го року.

Питання:

1. Чому Київська держава занепадала?
2. Хто користав з того, що князі не жили в згоді?
3. Які азійські орди нападали на Україну за княжих часів?
4. Коли і чому князі скликали з'їзд у Любечі і що вони там ухвалили?
5. Хто напав на Київ в 1169-ому році? Що забрали з Києва?
6. Коли і чому перестала існувати Київська держава?

ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА

1. 1240 року татари здобули Київ і Київська держава перестала існувати. Однак, українська держава існувала ще 100 років на західних землях України. Ця держава називалася Галицько-Волинська держава.
2. Галичину й Волинь (на заході України) приєднав до Києва Володимир Великий, але коли Ярослав Мудрий поділив Київську Русь між своїми синами, то в Галичині повстало Галицьке князівство, а на Волині Волинське князівство.
3. Галицьке князівство - на Галицьке князівство нападали мадьяри (Hungarians) з-за Карпат, а зі заходу нападали поляки. Наймогутнішим галицьким князем був Ярослав Осмомисл (1153-1187). Він був дуже розумний і тому його назвали - Осмомисл (eight senses). Він бився з половцями і про нього згадують у поемі Слово про похід Ігоря.

КНЯЗЬ РОМАН

1. **Князь Роман** (1199-1205) був князем Волинського князівства. В той час в Галичині помер останній князь. Тоді **князь Роман злучив Галичину і Волинь в одну Галицько-Волинську державу.**
2. Він провадив війну **проти половців** і половці боялися його так, що своїх дітей страшили його ім'ям. Він був добрий і справедливий князь. Він боронив селян (farmers) і міщан (тих, що жили в місті) проти бояр. Але він був князем тільки шість років. У битві з поляками він був убитий.

КОРОЛЬ ДАНИЛО

1. **Король Данило** (1205-1264) - коли князь Роман помер, він залишив двох малих синів, Данила, який мав три роки, і Василька, який мав один рік. Бояри (noblemen) не хотіли визнати їх за князів, прогнали їх і взяли владу в свої руки. Бояри гнобили (oppressed) міщан і селян і дбали тільки про себе. В державі не було порядку. З того користали поляки й мадяри. Вони напали на Галичину й Волинь і хотіли забрати собі українську землю.
2. Коли Данило був вже дорослим, він **почав боротьбу з боярами, поляками та мадярами.** Він здобув Галичину й Волинь і почав заводити порядок у державі. Будував нові міста, так як **Львів** і **Холм**. Львів він назвав іменем свого сина, який називався Лев.
3. **Боротьба з татарами** - в **1240-му році татари** напали на Київ і **знищили Київ**. Зараз після того, татари пішли далше на захід - на Волинь і Галичину. Вони **здобули Галичину й Волинь** і після того князь Данило мусів постійно вести війну з татарами. Він будував нові города (міста), організував військо. **Князь Данило шукав союзників (allies) проти татар і звернувся до папи**, щоб дістати допомогу проти татар. Папа прислав йому корону (crown) і тому ми називаємо його королем, але допомоги король Данило не дістав. Коли татари довідалися, що князь Данило готується до війни з ними, вони вирішили знищити зовсім Галицько-Волинську Державу. **Татари прийшли з великим військом і знищили Львів, але не могли знищити місто Холм**, бо це місто було добре укріплене. Під час боротьби з

татарами король Данило помер. Поховали його в Холмі, в церкві, яку він збудував.

пам'ятник у Львові

4. Після смерти короля Данила, правили ще інші князі. **Останній** галицько-волинський князь називався **Юрій II** (1323-1340). Його отруїли (poisoned) бояри **1340 року** і так закінчилася **Галицько-Волинська держава**. Галицько-Волинська держава мала велике значення для України. **Вона продовжила існування Української держави на 100 років.**

Питання:

1. Хто приєднав Галичину й Волинь до Київської держави?
2. Коли і чому вони стали окремими князівствами?
3. Хто з'єднав Галичину й Волинь в одну державу? Як ця держава називалася?
4. Де і проти кого князь Данило шукав союзників?
5. Чому історія називає князя Данила королем?
6. Які міста збудував король Данило?
7. Яке значення мала Галицько-Волинська держава?

ЗНАЧЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. **Київська держава існувала 540 років (800-1340)** і мала велике значення в українській історії. **Наш народ вперше об'єднався і створив свою державу з різних племен.**
2. Коли князями були **Володимир Великий і Ярослав Мудрий**, Україна була **найбільша і найсильніша держава в Європі**. На чолі держави був князь. В той час в Європі держави мали монархічний устрій (monarchy), це значить, що вся влада була в руках одного володаря, князя. Князь сам видавав закони, сам правив державою, призначав урядників, переводив суди, сам керував військом. Від князя залежала вся доля держави, її розвиток. Визначні князі, такі як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Роман, Данило добре виконували свої обов'язки і дбали про державу. Для поради князеві була рада бояр (council of noblemen), а деколи збиралося народне віче (public meeting), щоб рішити дуже важні справи.
3. **Простори Київської держави були величезні** – від Чорного моря до Балтійського моря і від Карпат до ріки Волги й Дону.
4. В Київській державі зародилася українська **культура, зорганізовано українське військо і флоту**, розвинулося **хліборобство (farming) і промисловість (industry, manufacturing)**.
5. З Києва поширилася по всій східній Європі **християнська віра, письменство, вища освіта, мистецтво**.
6. **Київська Русь в той час обороняла Європу** від степових азійських орд з якими Київська держава вела постійну боротьбу. Україна не мала добрих природних границь, які би охороняли нашу державу. Зі сходу простягалися великі степи, а в тих степах проживали кочовики (різні азійські орди, що мандрували з місця на місце). Така боротьба знесилувала Україну, а в той час приходили до сили поляки й литовці, які пізніше забрали українські землі. Але хоч Київська держава занепала, збереглася далі українська культура, а українська держава ще сто років існувала в Галичині й на Волині.

Питання:

1. Як довго існувала Київська держава?
2. Яке значення мала Київська держава? (подай 3-4 точки)
3. Що важне діялося в роках: 988? 1054? 1240? 1340?
4. Поясни, що це таке: Золоті ворота? Десятинна церква? Софійський Собор? Печерська Лавра? Руська правда? Слово про похід Ігоря?
5. Який український князь тобі найбільше подобався і чому?

ЗВЕДЕННЯ: Цього року ми вчилися про найдавнішу добу нашої історії. Кожний українець повинен знати історію свого народу, знати за що боролися наші прадіди, як боронили Україну від ворогів і будували Українську Державу. За княжих часів Українська держава була найбільшою державою в Європі і простягалася від Карпат до ріки Волги та від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні.

1. На території України люди жили вже в дуже давні часи, ще в половині льодової доби. Речі виробляли з каменя, кости й дерева. Полювали на диких звірів, ловили рибу і збирали рослини й ягоди.
2. Понад сім тисяч років тому в Україні появилася так звана **Трипільська культура**. Люди в той час займалися вже хліборобством, годували домашні тварини (domesticated animals), будували хати й виробляли речі з глини. Трипільська кераміка є славна й дотепер.
3. **Слов'яни вірили в різних богів**; богами були сили природи, а найважливіший бог був бог грому Дажбог. Вони вірили також, що по домах, в лісах і озерах жили різні духи.
4. **Слов'яни жили племенами**. Коло Києва жили поляни, по лівому боці Дніпра жили сіверяни, на захід від Києва жили деревляни, дуліби і хорвати, а на півдні тиверці й уличі. Кожне плем'я мало свого князя, а у важливих справах скликали віче.
5. **Перші князі** – князь Олег (корисний договір з греками), князь Ігор (його вбили деревляни), княгиня Ольга (перша з княжого роду, що прийняла Христову віру) і князь Святослав (Іду на вас)– створили українську державу, яка мала назву Київська Русь і тривала більше, як 500 років.

6. **Володимир Великий** - після смерти князя Святослава, київським князем був його син Володимир, який князував 35 років.
- Він приєднав західні землі (**Червенські городи**) до Києва. На Волині збудував місто, яке назвали Володимир. Будував городи, фортеці, вали, щоб боронити Україну від печенігів, які в той час нападали на Україну.
  - **Хрещення України** - князь Володимир взяв собі за жінку сестру грецьких царів Анну, охрестився і в 988-ому році наказав охрестити весь народ. Тоді він почав будувати церкви по всіх більших містах, а в Києві збудував церкву на честь Богородиці, на яку давав одну десяту свого майна і тому її звали Десятинною.
  - Християнство це найважливіша подія в історії України. Коли ми прийняли християнство з Греції, в Київській Русі почали розвиватися різні роди мистецтва - архітектура, малярство, музика, письменство. Будували й прикрашували церкви, переписували книжки, будували школи. Тоді появилися в Україні перші гроші, на яких був тризуб, який прийнято, як державний знак України.
7. **Ярослав Мудрий** (1019 – 1054) - син Володимира Великого – також був князем 35 років і старався зробити Україну сильною державою. Під час князування Ярослава Мудрого Київська Русь була найбільшою державою в Європі.
- Князь Ярослав боронив українські землі від поляків і печенігів. Він розбив орду печенігів і у степу України збудував багато городів, але найбільше дбав про Київ. Добудував нову частину міста і збудував **церкву св. Софії, монастир Печерська Лавра, Золоті ворота**. Всі закони наказав списати в одну книгу, яка звалася **Руська Правда**
  - **Зв'язки з Європою** – Ярослава Мудрого шанували королі європейських держав і старалися жити з ним у приязні. Він знаний як тесть Європи. Перед смертю поділив Київську державу між своїми синами.
8. **Володимир Мономах** – це був останній визначний князь Київської держави. Він вславився в боротьбі з половцями. Він дуже любив лови. Для

своїх дітей написав **Поучення дітям**, де описує свої пригоди і навчає своїх дітей, як бути добрими й справедливими.

9. **Занепад Київської держави** - після смерти Ярослава Мудрого Київська держава почала занепадати. Були на це дві головні причини - незгоди між князями і напади різних азійських орд, таких як печеніги, половці й татари. Київська Русь зі столицею в Києві перестала існувати в 1240-ому році, коли татари здобули і знищили Київ.
10. **Галицько-Волинська держава** – існувала ще сто років довше. Князь Роман злучив Галичину й Волинь в одну державу. Він провадив війни проти половців і поляків. Його син король Данило заснував міста Холм і Львів. Він провадив боротьбу проти бояр, а пізніше проти татар. Він шукав помочі для боротьби з татарами і дістав корону від папи. Галицько-Волинська держава перестала існувати в 1340-ому році, коли бояри отруїли останнього князя Юрія II.

